

ALEXA KÁROLY

1956 élménye, 1956 emléke

Valamikor, talán a 30. évforduló tájékán, egy nyár végi reggelen egy holland kisvárosban reggeliztem. Nézttem, ahogy az út túloldalán a szálloda tetejének magasságában csöndben úsznak el a csatornán a hajók, mögöttük a kelő nap, alattuk békésen ébrednek a vörösfalú házak, sehol függöny, mert nyitottak vagyunk mindenre és mindenkire és sehol vakolat, mert nem bírná a sós párát. Iszom a kávé, szemlélődöm, hogy mit is egyek, halat biztosan, meg abból a valahonnan ismerős gömbölyű piros sajtból, tojást talán, meg milyen is lehet ez a kalácsféle, meg ez a hízelgően rózsaszínű felvágott... Legyen tehát kalács, vaj, felvágott. A polcon a hatalmas gineveres (Dutch-style Gin) agyagkorsón (alig hatszáz éve gyártják – ki is volt akkor, óh, zűrös magyar századok, a királyunk, Mária, Kis Károly, Zsigmond? – merengek) a vörös arcú pohos öreg tengerész mintha biztatón kacsintana. Beleharapok a szendvicsbe és abban a pillanatban eltűnik minden: napfény és hajó, a tenger friss fuvallata, a rózsaszínre és világoskékre festett hajú hölgyek a szomszéd asztaloknál. Egy sűrű, lövedéknymoktól sebzett iskolaépületben üldögélünk, egy osztálynyi kopott fiú, tüskéhajjal vagy vizezett választékkal, ránk alakított apai zakókban, a komor és kopár alagsorban, és áhítattal esszük, amit a napközis tanítónéni előttünk bontott ki a csillogó nagy konzervdobozokból: valami földöntúli puhaságú kalácsot, leírhatatlan sárgaságában tündöklő vaját és elmondhatatlan ízű felvágottat. Az „enszkatónák” küldték. Csakis ők lehetnek. Asztalunkon, előttünk és koszos kis kezünkben a nagyvilág, amit csak térképről ismerünk, térképről, amire mintha vörös tinta borult volna, „a Föld egyhatod része” Moszkva csillaga körül, *Szövetségbe forrt szabad köztársaságok...*, itt meg újra mintha a szabadság, annak a maradéka, benne-benne a szendvics ízében, az és annyi, hogy nem kellett mást mondani idakint se, mint odahaza, hogy két hétig apánk is beszélt, beszélt, nevetett és jelvényeket, meg újságokat hozott haza és nem hallgatott fejfájósan, fáradtan, nem dűnnyögött a konyhakő felé, vidáman sercegett arcán a borosta, ha hagyta, hogy anyám megsimogassa, nem sziszegett a rossz pengéktől borotválkozás közben, mint annyi éven át. És süttött át a nap a zászló közepén a kivágott *komcsi* címer helyén. És jöttek a parasztok krumplival és anyánk kenyeret süttött a *renben* kukoricalisztból, az *auszkuszban* hűsült a vidékről hozzánk látogatott bor, és versenyeztünk, ki tud több töltényhüvelyt összeszedni... Tegnap, tegnap..., amíg el nem rángatnak az ablakból, mert kint csörömpölnek a tankok, a „lövegetrony”, új szó, soha el nem felejthető, forog jobbra-balra. És forog harminc évig, vagy tovább, itt is a kora őszi Hollandia tejszínes derűjében. Leteszem a szalvétát, felállok, kimegyek a szálloda elé és kaparászok az utolsó magyar cigarettám felé. Ugyanabban a lélegzervételnyi időben a múlt, mint valahai események szétbonthatatlan halmaza és a belőlük lepárolódó későbbi élmények és a jelen, ami vagy örökre elfelejt vagy emlékké nyilvánít vagy széthazudik mindent, ami megtörtént. És persze, a tudálékos

utazó, aki váratlanul szembesül magával és hazája történelmével, mit tehet, azonnal oltalmat keres a kultúrában, hogy, igen-igen... Proust mártogatja a teájába a madeleine süteményt, és ettől előllobban a múlt, a puha gyermekkor. De hát mi közöm hozzá, a nyamvadt kis illiers-i kölkökhöz, majd a milliomos magánzóhoz, aki parafával bélelt szobájában élte életét, ami nem volt más, mint az írás, csak az írás, nem vagyok se asztmás, se zsidó, se homoszexuális, se francia, mint ő; bár ha már francia, akkor legyen Camus, akit franciául gyűlölnék hajdani ellenfeleinek, „filozófustársainak” sarjadékai ma is, Brüsszelben, Párizsban, Budapesten és Berlinben; csak nem azért, mert ezt mondta 1956-ról: „Ahhoz hogy ezt a történelmi leckét megértse a fülét betömő, szemét eltakaró nyugati társadalom, sok magyar vérnek kellett elhullnia...”? De mégis legyen itt velünk inkább Ady és a jó magyar bor az asztalon, ha vinkó, ha csiger, lelkében-lelkünkben az Ős Kaján, aki egyszerre diktálja az önpusztítás hazugságait és a magára hagyott magyarság örök igazságait. Párizs a mi Bakonyunk.

*„A Bakonyoknak Bakonyában
Fájdalmas fél-századon át
Rontás-álomban, szertevetve
Aludtak a jó katonák.”*

És akkor beszéljen most tovább a felnőtt, akinek 60 éve minden névnapján, november 4-én „bejöttek az oroszok”. És akinek születésnapján, június 16-án mindig kivégezték a magyar miniszterelnököt. Aki azonban úgy ünnepelhette 44. születésnapját, hogy ott állhatott díszőrséget a Hősök terén, ama üres koporsó mellett, középben, amelyet a forradalom névtelen mártírjainak szentelt a kegyelet. 1956-tól 30, 44 vagy 60 év telt el. Sok ez vagy kevés – eldönthetetlen. De már maga az a szimpla tény is, hogy erre rákérdézhetünk, jelzi, hogy nagyon is kétes szellemi vállalkozás mindennemű megfontolás nélkül történelmi távlatnak tekinteni a forradalomtól napjainkig eltelt időt. És nemcsak azért, mert a mai magyar – öregedő – társadalomnak (még mindig) mintegy fele kisebb-nagyobb gyerekként személyes élményként élhette meg 1956 októberét. Sőt, még csak azért sem, mert a legmaibb mindennapokban is *politikai aktualitásként* bukkannak elő az 1956-os szereplők, az akkori ügyek, események; legyen az – mondjuk – egy emlékmű körül kibontakozó (lát-szat-esztétikai érvekkel vívott) csata, legyen az egy-egy hajdani áldozat kései és indokolthatatlan megrágalmazása, vagy akár egy, a forradalom leverése utáni megtorlásban közreműködő prominens pártvezető perbe fogása.

De hát 60 év, maradjunk most ennél – több mint egy fél-század! Gondoljuk csak el, a kézre eső példával hasonlatként élve, hogy miként tekintettek a magyar társadalom polgárai, urak és szegények, ifjak és aggok, Dévénytól Zágonyig, „akkori” résztvevők és azok utódai, a legkülönbözőbb politikai ízlés elkötelezettjei 1905–6-ban a „negyvennyolcas-negyvenkilences” forradalomra és szabadságharcra! Volt-e bármiféle kétségük, hogy *egy nagy történelmi esemény világít feléjük*, esemény, amelyről mindenki tudta, hogy nemcsak valami történelmi esetlegesség volt, hanem tett is, és

hihetően az egész nemzet *közös* akaratából. Tudták vagy legalább is érzékelték, hogy az 1848-as reformok, alaptörvények, és az elkövetkező harc véráldozatai, majd az elnyomatás megpróbáltatásai..., hogy ezekkel *váltotta meg magát és jövőjét* a magyar haza és magyar nép.

Tudták, mert ha az alkotmányos életnek jó darab ideig hiányoztak is lényeges elemei, ha a nemzeti közlét keretei éppen a polgárok számára ellenőrizhetetlenek, azaz alakíthatatlanok voltak is, ha a civil szabadság egyes elemeit fel is függesztették a nemzetre rátelepedett idegen hatalmi intézmények, afelől semmi kétsége senkinek nem volt, hogy a tegnapi ma és a mára a holnap következik, hogy ami tegnap érvényes volt a haza sorsának alakításában, az érvényes ma is, ha nem is érvényesülhet, és ezért biztosak voltak a jövőben. A nemzet tudott *emlékezni* és tudott *tanulni*, de tudott *szemet hunyni* is, ha muszáj volt, ahogy ezt Kemény Zsigmond tanácsolta a megnehezdedt idők legkezdetén. Mert ha a személyes-családi sorsban történtek is végzetes, kiheverhetetlen katasztrófák az új idők kezdetén, az a szellem, ami 1848–49-ben végleg kiszabadult a palackból – a demokrácia, a magán és közszabadság, a nemzeti szuverenitás és a polgári korszerűsítés ideája – *folyamatosan jelen volt* a társadalom tudatában. Azzal együtt, sőt attól nyerve erkölcsi biztatást, hogy a forradalom és a szabadságharc alakjai és esetei, látványai és lírai hangzatai szinte felbukkanásuk vagy megtörténtük pillanatában felemelkedtek a nemzeti mitológiába. A „magyar kód” máig érvényes hívószavai lettek Petőfi honbuzdító versei, Damjanich vörössapkásai, az aradi magyar Golgota, a hazai földtől búcsúzó Kossuth meg a többi. A huszadik század elején legfeljebb az volt „megosztó” tényező, az is csak a kávéházakban eltanyázó öregurak között, hogy valóban áruló volt-e Görgey és hogy vajh’ hány cservonyecet kapott galád tettéért...

Tünetértékű, hiszen oly sok emlékidéző írásra jellemző, hogy 1956 kapcsán milyen szívesen fordul a gondolat 1848–49 felé. Tünetértékű a kényszer *a két esemény párhuzamba állítására*. És az összehasonlítás után a szükségszerű a sajnálkozás: hol van 1956 mitológiája, hol a jelképpé emelkedett pillanatok, tettek, arcok... Pedig „kínálat” – ha szabad ezzel a csúf merkantil szóval élni – mennyi-mennyi van és volna! Ahol és amikor az önpusztulással mit sem törődő nemzet a maga szabadságküzdelmével példát tud adni a világnak (és ez nem túlzás, elég a második világháborút követő másfél évtized lényegében mozdíthatatlan világpolitikai patthelyzetre emlékeznünk), ott és akkor *a példázatos hősiesség*, majd a bukást követő ösznemzeti mártírium jelképértékű tettekben és emlékműveket érdemlő személyiségekben megrendítően gazdag. S voltak-vannak is 56-os magyar „kódok”. A „pesti srácok”, a kilyukasztott nemzeti színű zászló, a széttört „bronzsztalin”, a bíróság előtt álló Tóth Ilona elrédő angyalarca, a rettenthetetlen kamasz, aki alig négy évvel idősebb nálam, Mansfeld Péter, a 301-es parcella, benne a holtukban is meggyaláztak tetemei, a segítőkész lengyelek alakja, gyertyalángtól fényesedett sírhalmok a játszótereken, a hullahegy a Parlament előtt, a menekülők áradata a sárban és a hómezőkön... És szól a zene itt mellettem, egyszerre vagyunk 1956-ban és 2006-ban, Cseh Tamás éneklő Bereményit:

„Gyertyafénynél vígan ültünk, míg a krumpli főtt,
S habotázva elfeküdtünk, ha egy tank belőtt...
... ENSZ-csapattal, két sisakkal jön egy angyal, hoz édes tejkonzervet és megáld...
...hogy túléllek mindent mindig, úgy éreztem ott...”

1956 utóéletének, ennek az elmúlt 30-40-50-60 évnek a tragikuma az, hogy a győztes nemzet- és népidéken hatalom *képes volt megállítani az időt*. Nem a naptári évek sorjázását, hanem azt az időt, ami a nemzeti emlékezetet táplálja. Galádul ki tudta használni azt, hogy egy olyan népet kellett „pacifikálni” fegyverrel és a történelem talán legundorítóbb, álszent szóömlenyeivel, amely nép nemzetként a XX. században ért *historiai sorsa legmélyére* – a trianoni országvesztéssel és a második világháborút követő megszállással. Amelynek csak egy alig kéthetes forradalmi lobbanásra maradt ereje. Az elmúlt 60 évnek több mint a felénnyel, a forradalomtól a rendszerváltozásig – mit is kezdhet a nemzeti emlékezet? Aki végigolvassa a születési évszámokat az 56-os temetői parcellákban, az látja, aki az emigrációban kényszerítettek sem feledve, az tudja, hogy az a generáció szenvedte a magyarságban a legnagyobb csapást, amely a jövő záloga és az emlékezés őrhelye lehetett volna: a fiatalság. A nemzet dereka roppant meg. Az örök magyar Petőfik korosztálya. A mártír költő Gérecz Attilát nem állította piederstálra a nemzete. És ki tudná megmondani, hogy ki írta Az ASAK beadványa az ENSZ-hez című verset, és azt ki bírná folytatni, hogy „*Hol zsarnokság van, ott zsarnokság van...*”, hogy melyik verséért csukták be Buda Ferencet, miféle szabad szonettekét ír a forradalomról Szepesi Attila, és Nagy Gáspár versei nélkül hogyan is nézhetnénk ezt a 60 esztendő, és ott (hol?) Petri György szamizdatban élő, lappangva is harsogó költeményei, és hogy miért hiteltelen minden emlékező együttlét Márai Sándor Mennyből az angyala nélkül, és, óh, Faludy György Nagy Imre versei, meg a csúcs költeménye: az 1956, Te csillag, és Tamási Lajost miféle ellenförmérvényre kényszerítette az új Bach-korszak a Piros a vér a pesti utcán „kioltására”...

A rendszerváltozáskor a magyarságnak *újra kellett tanulnia* legújabb kori történelmét. De – és ez talán a legnyomasztóbb elem ebben a groteszk historiai szomorújjátékban – a megállított idő nemcsak az emlékezést *sorvasztotta el*, hanem *konzerválta* azokat az erőket és indulatokat is, amelyeknek érdekében állt átmenteni minden menthető nemzetellenes uralmuk évtizedeiből. Ki merné állítani, hogy a forradalom után vérrel megerősített hatalom és „egyeseknek” a vagyonszerzés, a legújabb idők bolsevik „polgárosodása”, azaz a rendszerváltoztatás háromszori szocialista-liberális kormányzatainak felhatalmazása között nincs összefüggés, vagy (és sőt!) hogy az 1957-es megtorlás és a 2006-os véres ősz között nincs „genetikai” kapcsolat? Nem csak a 60. évfordulóra emlékezünk, hanem a 10.-re is.

Ahhoz, hogy 1956 ne csak emlékező évfordulók ügye legyen, *el kell hitetnünk magunkkal az igazságot* – bármily bizarrul is hangozzék ez – azt, hogy mindaz az eszmekör és indulati felhatalmazás, ami 1989-ben újabb fordulatot adott a magyar időnek, amely lezárta nemzetünk legnyomorúságosabb évszázadát, az 1956-ban

fogalmazódott és nyilvánult meg a szívünkben. És mindez akkor válik valóban történelemalkító erővé, *ha visszapereljük a forradalmat* a mindennapokba és ha sikerül végleg a kollektív felejtés sötétjébe zárni azokat, akik megpróbálták ellopni a történelmünket. A „visszaperelni” azt jelenti, ami szinte lehetetlen, mégis nemzeti lecke: megtalálni és magunkévá hasonítani az *emlékeket*, mert csak akkor és így válhatnak *élménnyé*. Higgyük el, hogy mi is ott láttuk Petőfit a Nemzeti Múzeum lépcsőjén... Csak a fantasztikum a realitás a számunkra. Akkor és úgy kerülhetnek az elmosódott fényképeken az arcok mögé a nevek, a sorsok, örök kortársaink neve és sorsa. Százak és százak – Alapi László, Andi József, Angyal István, Angyal Józsefné, Aradi István, Ábrahám József, Ács Lajos... csak az ábécé legelejéről. És tudunk-e minden nevet?

Magam se tudom már, hogy az a fiú, aki ott kuporog a Vajda Péter utcai iskola csöndjében, én voltam-e valóban, vagy az, aki énekel Cseh Tamás hangján. És mi köze van „neki”, ahhoz, aki – mi más tehet – beszél és beszél, képzeleg és képzeleg, élményeket próbál visszacsempészni a mozdíthatatlan időbe, és – mi más tehet – *bizakodik, hogy lesznek-vannak, akik tovább olvashassák Adyt:*

*„És mi mind, Csabának új népe,
Egymásra-lelten esküszünk,
Hogy a Bakonyok Bakonyából
Minden rest álom messzetűnt.”*

Körút és Király u. sarok

Körúton

Széna tér